

Яна Таравська

Ідея національного державотворення А.І. Жука на шпальтах кооперативного часопису «Економіст»

У статті висвітлюються особливості публіцистичної діяльності Андрія Жука на сторінках кооперативного часопису «Економіст», спрямовані на побудову провідних засад державотворчого процесу. При цьому увага акцентується на ідеї національного державотворення, яку автор активно пропагує майже у кожній статті цього видання.

The article deals with journalistic activities Andrey Zhuk in the pages of cooperative magazine «The Economist», aimed at building the leading principles of state building. It focuses on the idea of national state that the author is actively promoted in almost every article of this publication.

Історичний процес розбудови Української державності проходив в досить складних політичних та соціально-економічних умовах. Надійним фундаментом для успішної розбудови державотворчого процесу в будь-які періоди – є національна ідея, від якої залежить успіх побудови майбутнього повноцінної держави. Саме на справу визначення, роз'яснення і пропагування серед різних прошарків українського народу національної ідеї розпочав працювати з переїздом до Львова відомий громадсько-політичний та публіцистичний діяч Андрій Ілліч Жук (1880 – 1968 рр.). У своїх численних статтях, які публікувалися на шпальтах популярного на той час кооперативного часопису «Економіст» він намагався втілити в українців переконання, що вони є спільнотою громадян, справжніми господарями на своїй рідній землі, і, будучи згуртованими в одну силу, набуватимуть здатності досягати будь-яких поставлених цілей та завдань.

Необхідність кожної держави мати у своєму складі політично та економічно освічених громадських діячів, з яскраво вираженими лідерськими якостями та вмінням згуртувати народ в єдину силу задля становлення або збереження величі та могутності існуючої держави, обумовлює актуальність цієї теми. На жаль, ця проблема залишається нагальною і на сьогодні, коли відсутність ви-

раженого національного лідера значною мірою обумовлена розмитістю як самої національної ідеї так і її основних складових: національної самосвідомості, національної культури, національної ментальності та ін. [5]

Метою роботи є дослідження статей А. Жука, опублікованих на сторінках «Економіста» упродовж 1908-1911 рр. та визначення специфіки розуміння ним національної ідеї, його державотворчої стратегії, яка базувалась переважно на професійній організації української кооперації.

Питання про особливості публіцистичної діяльності Андрія Жука періоду його першої еміграційної доби фрагментарно висвітлено у працях Л. Пинди, Л. Снісарчук, Л. Качмар та ін. [12; 13; 11]. Більш детально цей аспект висвітлюється у працях І. Патера: «Андрій Жук – журналіст» та «Андрій Жук: політик, кооператор, публіцист» [14; 15], в яких автор зосереджує увагу саме на публіцистичних здобутках А. Жука в галузі кооперації.

Публіцистична діяльність А.І. Жука починається принаймні ще з 1901 р. Його творчим наставником у царині журналістики був Дмитро Антонович, який допомагав обирати теми для статей та спрямовував юного письменника до співробітництва з партійними видавництвами. Перші статті Андрія Ілліча цього

періоду були головним чином присвячені темам організації української спільноти та підготовки її до революційних перетворень, справам селянського життя. Розширюючи напрямки своєї громадсько-політичної діяльності, він поступово розширює і коло творчих інтересів.

Виїхавши у 1907 році до Львова, Андрій Іллєч працює у напрямку створення належних соціально-політичних умов для заснування незалежної української держави. Користуючись працями таких відомих європейських кооперативних публіцистів як Р. Бертран, В. Поссе та ін., А.Жук починає досліджувати фундаментальні засади організації і функціонування світового кооперативного руху, його значення для самоорганізації суспільного життя [4, с.42]. Пізніше, вже на основі вивчення творчої спадщини і діяльності українських кооперативних діячів (В. Нагірного, С. Кузика, К. Панківського) та практичного досвіду європейської кооперації, він здійснює загальний аналіз теорії і практики кооперативного руху та дає власне обґрунтування перспектив успішної побудови майбутньої української державності шляхом інтенсивного розвитку кооперативної галузі [12, с. 311-315].

Перші статті Андрія Іллєча з цієї тематики було розміщено на сторінках львівського кооперативного часопису «Економіст». У своїх роботах автор стисло характеризує загальний стан національної економіки на основі глибокого аналізу найбільших здобутків прогалін у цій сфері та пропонує певні заходи задля вирішення існуючих проблем.

У своїй статті під назвою «Дорожня життя і кооперативи» автор, аналізуючи характер, становище і основні завдання кооперативного руху, критикує українців Галичини, які досить відкрито виявляють байдужість до кооперативної

справи, оскільки не розуміють її значення, головної мети і завдань [8, с. 30-31].

Донести сутність кооперації та її значення до широкого народного кола А.І. Жук намагається у своїй наступній статті «Пожалійте себе, не вливайте нового вина в старі міхи» [9, с. 4], в якій звертає увагу читача на те, що громадська кооперативна організація будується виключно на самодіяльності і взаємодопомозі, а головним завданням кооперативної справи є утворення, шляхом об'єднання працівників, своїх власних народних підприємств замість капіталістичних. Водночас він підкреслює, що користь у цій справі «утворюється дружньою, постійною працею самих членів-товарищів». Він намагається втілити в український народ віру у власні сили, закликаючи його об'єднуватись, бо – за його власним переконанням і професійним баченням – «кооперація – це єднання...» [9, с. 5]. Відповідно, вважає А. Жук, реалізуючи в життя ці колективістські принципи, український народ побудує стійкий практичний підмурок для утворення на ньому в майбутньому незалежної держави.

Вже на початку 1909 р. на сторінках «Економіста» була розміщена стаття Андрія Іллєча «Роля кооперації в нашій національній боротьбі», в якій автор закликав українців до організованої боротьби за «велике» майбутнє шляхом розвитку й подальшого зміцнення своєї економічної і культурної сили, а також шляхом боротьби з денаціоналізаторською політикою сусідніх буржуазних держав, які цілеспрямовано і наполегливо руйнували індустріальну промисловість, гальмуючи таким чином розвиток місцевих «продукційних сил» [10, с. 1]. Висловлюючи свою думку, автор статті переконливо доводить, що найбільш оптимальним рішенням існуючих негараздів

є здобуття національної самостійності. Український народ, за його словами, мусить «придбати національну свідомість і потрібну економічну силу та організованість» [10, с. 2]. Здійснення цих намірів Андрій Жук вбачав у двох можливих альтернативних напрямках: політичної боротьби українського народу за власну національну ідею або шляхом народної самодіяльності у всіх сферах економічного і культурного життя. Разом з тим, А.І. Жук намагається з'ясувати роль і місце кооперації у боротьбі за національне визволення. Аналізуючи економічну роль кооперативної справи, він одночасно підкреслює її інші користі для українського народу. За його словами «кооперативи виховують дух солідарності ... наповнюють життя його членів багатим ідейним змістом, розширюють кругозір і виробляють якісно новий світогляд» [10, с. 3]. Аналізуючи величезну роль кооперативної справи, яка має також відображення в утриманні шкіл, бібліотек та ін. культурно-освітніх та благодійних закладів, А. Жук уточнює її фінансову значимість для пролетаріату у боротьбі з капіталістичною системою. Для більшого обґрунтування важливої ролі кооперації автор наводить у статті цитату з відомого твору італійського кооператора Верняніні «Теорія і принципи кооперації»: «Кооперативи в лоні буржуазного устрою утворюють нові центри діяльності, котрі ... підготовляють радикальну зміну соціального устрою» [10, с. 3].

На переконання А. Жука, для ефективної діяльності кооперативи повинні мати демократичний устрій і досить широке коло власних професійних інтересів. У статті А. Жук яскраво висвітлює роль кооперативної справи у національній боротьбі українського народу. За його словами, кооперація утворить національну фабричну промисловість, зупи-

нить еміграцію, зробить українське селянство сильнішим в економічному плані, утворить внутрішній ринок для національної промисловості та величезний ринок для національної культури і освіти. На шляху здійснення свого національного ідеалу, будування якого український народ основує на потребах політичного, економічного і культурного розвитку, працюючі маси, на думку автора, мусять організуватися в націю шляхом об'єднання в економічні і культурно-просвітні кооперативні іституції.

В цій статті Андрій Ілліч порівнює становище українського народу зі становищем негрів-рабів, з якого виходить тільки одна-єдина відмінність – це колір шкіри: «Нас хочуть і далі держати в чорному тілі негрів...» [10, с. 4]. Однак А. Жук з оптимізмом і перспективою дивиться у майбутнє України, зупиняючи свою увагу на наявності у Галичині головного «будівельного матеріалу» для успішної кооперативної системи. До цього «матеріалу» він відносить Кредитовий Союз, Ревізійний Союз, товариство «Просвіта», «Товариство Педагогічне» та інші просвітні установи Наддністрянщини. Свідомий того, що всі ці товариства мають безліч недоліків як у своїй організаційній структурі, так і у практичній роботі, А. Жук головним завданням для українців ставить розвиток діяльності економічних і культурно-просвітніх товариств, які мали б спрямовувати свою діяльність на пробудження в широких колах національної свідомості.

При цьому Андрій Жук підкреслює, що всі здобутки і втрати українців у Східній Галичині і Північній Буковині обумовлені достатньо затяжною боротьбою народу за своє існування. Тому необхідно завзято боротися з хижацькими намірами сусідніх держав й одночасно проводити творчу роботу, в основу якої не-

обхідно покласти ідею народної самодіяльності і демократичної кооперації. За словами Андрія Ілліча, боротьба ця неминуча, оскільки успішний розвиток кооперативного руху загострює відносини між господарством кооперативним і капіталістичним.

Завоювання демократичних реформ у цій боротьбі надаватимуть, за словами автора, «законну гарантію національних і індивідуально-публічних прав населення» і разом з тим, створять сприятливий ґрунт для успішної самодіяльності українського народу в економічній і культурній сферах життя [10, с. 5]. А. Жук наголошує, що слід сприймати кооперацію не як універсальний засіб вирішення всіх суспільно-політичних проблем, а лише як практичний засіб для поступового досягнення своєї кінцевої мети. Він переконаний в тому, що всі економічні інституції, які мають повстати внаслідок активної кооперативної діяльності, створять ту необхідну для України силу, яка буде успішно використана у національно-політичній боротьбі за здобуття державної самостійності. Тільки тоді, коли весь наш народ буде зорганізований в економічні і культурно-просвітні інституції, український народ набере форму цілого організму, нації. Із закінченням цього великого об'єднання наступить найважливіший – політичний – акт національної боротьби. «Тоді ми поставимо дах на нашій національній будівлі, тоді введемо купол, на якому поставимо прапор самостійної нації» [10, с. 5].

Дбаючи про інтенсивний розвиток кооперації на українських землях, А. Жук виступає ініціатором збільшення кількості кооперативних видавництв. У своїй статті, надрукованій у ч. 1-2 «Економіста» за 1910 р. автор звертає увагу читача на надзвичайно слабкий еконо-

мічний розвиток України, що практично відображається в існуванні єдиного періодичного видання – тижневика «Економіст». Автор статті, використовуючи статистичні дані, прослідковує також динаміку росту економічної сили українського народу, яка від абстрактних форм повільно переходить до конструктивних форм і методів господарської діяльності. У своїх роботах він робив наголос на здобуття початкових елементів майбутньої самостійної держави: «Ми, як нація, починаємо жити самостійним економічним життям» [6, с. 1].

Разом з тим, А. Жук акцентує увагу на необхідності і важливості заснування періодичних видань спеціальної економічної тематики, преси, «котра висвітлювала би різні сторони економічного життя, ширила би економічні і господарські знання...» [6, с. 1].

Появу на території України нових кооперативних видавництв Жук пов'язував з перспективно високими темпами економічного розвитку країни. Ці видавництва ставили собі за мету розтлумачення широкому народному колу головних національних завдань в економічній сфері.

Ідею створення одразу кількох періодичних часописів, які б висвітлювали розвиток різних економічних сфер, А. Жук пов'язував із необхідністю урізноманітнити економічне життя не тільки за змістом і формами, але й за способами розв'язання поточних проблем і практичних завдань господарювання. Тому за рішенням Ради Крайового Союзу ревізійного на засіданні від 31 грудня 1909 р. за участю представників різних економічних і кооперативних інституцій було визнано необхідним і доцільним розвивати діяльність вже існуючих видавництв і разом з тим розподілити між ними сфери опрацювання тематики.

Окрему увагу автор статті надає зміні формату діяльності «Економіста», який мав збільшитися в обсязі за рахунок сторінок нової тематики і, зокрема, доповнитися окремим додатком під промовистою назвою «Самопоміч» [6, с. 3].

В іншій своїй статті «Національно-економічні відносини на Україні і в Галичині», опублікованій у Ч.8-9 «Економіста», А. Жук, здійснивши глибокий статистичний аналіз національного складу України, приходять до висновків, що хоч українське населення складає три чверті усього населення України, але більшість його живе у селах, залишаючись при цьому осторонь громадсько-політичного життя батьківщини і тим самим не відіграючи ніякої ролі у житті українських міст [1, с. 174].

Внаслідок низького рівня організованості, економічні відносини в сільському господарстві України загалом і, зокрема, Галичини, за словами А. Жука, «відзначаються величезною перепродукцією робітничого населення» [1, с. 177]. Відтак А.І. Жук висловлює думку, що економічні сили нації забезпечують її зростаючу політичну силу, навіть в країнах з демократичними формами життя [1, с. 179].

Наступного, 1911 року на шпальтах часопису виходить Ч.1 статті А.І. Жука під назвою «Наше економічне становище і вихід з нього». У статті А. Жук здійснює спробу охарактеризувати загальний стан економічних відносин на Україні, починаючи від їх найдрібніших складових [2, с.1]. Значну увагу автор статті надає також реферату Т. Войнаровського, який намагався дати докладну характеристику українських економічних відносин в процесі їх історичної еволюції.

У цій публікації автор аналізує постанови просвітньо-економічного конгре-

су, висловлюючи власну думку про те, що вони мають морально зобов'язувати всі ті національні організації, які брали в ньому участь, до виконання головних національних завдань.

Виступаючи на просвітньо-економічному конгресі під псевдонімом А. Ільченко, Андрій Жук виступив з доповіддю, в якій зробив спробу проаналізувати загальну роль кооперативної справи для українського народу. За його переконанням, причиною недостатньо розвинутої економічної сфери в українському суспільстві є позбавлення його державної самостійності. І єдиним виходом з цього скрутного становища за словами А. Жука бачив лише у політичній боротьбі за національну самостійність, яка дала б українському народу можливість усвідомити свої політичні, економічні та національні цілі [2, с. 3].

Крім того, А. Жук підкреслює важливість аграрного питання в економічній політиці, яке, на жаль, ніхто з присутніх на Конгресі не взявся розв'язувати. «Земля – се єдина підстава існування нашого народу» [2, с. 4].

У підсумках першої частини своєї статті автор аналізує недоліки Конгресу, які вбачав в першу чергу в інертності учасників, які розкривали різні теми, констатували факти, але ніяких програмних пунктів чи засобів розв'язання існуючих проблем не розробили.

У другій частині роботи «Наше економічне становище і вихід з нього», яка була опублікована у Ч.6-7 «Економіста» Андрій Жук не лише подає загальну характеристику окремих галузей народно-господарського життя, яку доповнює окремими звітами результатів їх функціонування, а й наголошує на своєму баченні покращення економічного становища народу, основою якого має бути

кооперативна самоорганізація [7, с. 121].

Аналізуючи процес економічного розвитку України, Андрій Жук у статті «Хто кого рабує» [3] робить зауваження щодо зростання рівня економічного розвитку України, яке усамостійнює її від Польщі, сприяючи тим самим становленню самостійної і незалежної української держави. Крім того, автор статті констатує той факт, що до складу керівного кола майже кожної української економічної інституції обов'язково входять поляки, які намагаються блокувати всі можливі джерела матеріального прибутку для українського народу. Вони, за словами А. Жука «використовують фонди стоваришень на польські культурні цілі, не дають зарібку в стоваришеннях Русинам» [3, с. 218].

Таким чином бачимо, що у переважній більшості статей Андрія Жука, розміщених в «Економісті» превалює прагнення автора консолідувати український народ заради успішності процесу побудови вже у недалекому майбутньому великої, самостійної Української держави. Для цього він пропонує різні методи та підходи. Насамперед, українці повинні усвідомити себе справжньою «національною силою» шляхом об'єднання та усамостійнення від впливів сусідніх держав, розвитку національної свідомості. По-друге, велике значення в цьому процесі має забезпечення інтенсивного розвитку економічної сфери шляхом розбудови мережі пресових видавництв та активного фінансування сільськогосподарської та промислової галузей та ін. По-третє, ключовим важелем підготовки української спільноти до радикальних політичних перетворень має бути розбудова народної кооперації, яка піднесе рівень організованості, культури і освіти народу.

В цьому і полягають найважливіші особливості та специфіка державотворчої політики Андрія Жука, ініціатором якої він виступав з періоду своєї першої еміграційної доби і яку з успіхом втілював у своїй подальшій громадсько-політичній та публіцистичній діяльності.

ЛІТЕРАТУРА

1. А.І. [Жук А.] Національно-економічні відносини на Україні і в Галичині. / Андрій Жук // Економіст, 1910. – Ч.8-9. – С.173-179.
2. А.Ж. [Жук А.] Наше економічне становище і вихід з него / Андрій Жук // Економіст, 1911., ч.1, С.1-7.
3. А.Ж. [Жук А.] Хто кого рабує / Андрій Жук // Економіст, 1911. – Ч.12. – С. 217-218.
4. Витанович І. Андрій Жук (Ільченко), кооператор-громадянин / Ілля Витанович. – Львів, 1938. – 16 с.
5. Губарчук М. Українська національна ідея та проблеми державотворення [Електронний ресурс] / М. Губарчук. – Режим доступу: <http://www.lit.com.ua/?m=content&d=view&cid=526>
6. Жук А. «Від видавництва» / Андрій Жук // Економіст, 1910. – Ч.1-2. – С. 1-3.
7. Жук А. Наше економічне становище і вихід з него / Андрій Жук // Економіст, 1911. – Ч. 6-7. – С.121-125.
8. [Жук А.] Дорожнеча життя і кооперації / Андрій Жук // Економіст. – 1908. – Ч. 1. – С. 30-31.
9. [Жук А.] Пожалійте себе, не вливайте нового вина в старі міхи / Андрій Жук // Економіст. – 1908. – Ч. 5. – С. 4-5.
10. А. Ільченко [Жук А.] Роля кооперації в нашій національній боротьбі / Андрій Жук // Економіст, 1909. – Ч. 3. – С. 1-5.
11. Качмар Л. Видавнича діяльність наддніпрянських емігрантів в Галичині (1900-1914 рр.) / Людмила Качмар // Генеза. – 1997. - №3. – С. 35-40.
12. Пинда Л. Особливості бібліографічної інформації у часописі «Кооперативна Республіка» (1928 – 1939) / Любов Пинда // Українська періодика: історія і сучасність. – Львів. – 2000. – 559с.

13. Снісарчук Л.В. Сторінки творчого життя Андрія Жука / Л.В. Снісарчук // Збірник праць Науково-дослідного центру періодики / [ред.: М.М. Романюк]. – Львів, 1996-1997. – Вип. III/ IV. – С. 400-410.
14. Патер І.Г. Андрій Жук – журналіст / І.Г. Патер // Українська періодика: історія і сучасність // Доп. та повід. другої Все-укр. наук.-теор. конф. 21-22 грудні 1994 / [ред.кол.: М.М. Романюк]. – Львів; Житомир, 1994. – С. 193-197.
15. Патер І.Г. Андрій Жук: політик, кооператор, публіцист / І.Г. Патер // Вісник Львівської Комерційної Академії. – Львів, 1998. – С. 114-132.

Валентин Томулец, Татьяна Кикарош

**Некоторые проблемы касающиеся внедрения
русского языка среди населения Бессарабии в XIX веке
(на примере секретного рапорта бессарабского губернатора
Александра Константиновича от 17 декабря 1886 г.)**

В данной статье, основанной на секретном докладе губернатора Бессарабии Александра Константиновича от 17 декабря 1886 года, адресованному генерал-губернатору Одессы Х.Х. Рупу, автор анализирует те трудности, с которыми сталкивается Российское имперское управление при использовании русского языка среди населения Бессарабии в XIX веке.

In this article, based on a secret report of the Governor of Bessarabia Alexander Constantinovici of December 17, 1886, addressed to the general governor of Odessa H.H. Roop, the authors highlight some difficulties encountered by Russian imperial administration in the implementation of the Russian language among the population of Bessarabia in the nineteenth century.

На протяжении XIX века царизм проводил в Бессарабии национально-колониальную политику, широко применявшуюся на периферии Российской империи, выражавшуюся в денационализации и русификации, в насильственном включении новоприсоединенной провинции в имперскую экономическую и политическую систему. Данные методы реализовывались с особой настойчивостью и осторожностью.

Чтобы понять те изменения, которые станут следствием проводимой политики денационализации и русификации, для начала рассмотрим, что представляла собой бессарабская «румынность» до аннексии Бессарабии Российской империей в 1812 году.

В преддверии аннексии, территория между Прутом и Днестром являлась

составной частью Молдавского княжества и представляла собой:

- социальную и экономическую систему, сложившуюся на протяжении веков на основе природных богатств страны, экономического районирования, торговли или обмена материальными ценностями, установленную в пределах той же территории или между румынскими княжествами;
- систему духовных, и родственных отношений, сложившихся в этом регионе на протяжении столетий;
- систему отношений, основанных на традициях, культуре, на системе образования и воспитания, свойственных именно этому, а не другому народу;
- систему юридических отношений в сфере государственного админис-